

PEDAGOGICAL INTERACTION AND LITERARY EDUCATION IN THE CONDITIONS OF BILINGUALISM

Ralitsa Koleva

Paisii Hilendarski University of Plovdiv, Bulgaria, ralitsa_jivkova@abv.bg

Daniela Doneva

Paisii Hilendarski University of Plovdiv, Bulgaria, danieladonewa@abv.bg

Abstract: The philosophy of the modern school is determined by the need to apply a new educational model imposed by the current social reality. Its starting point is that learning is an active activity aimed at one's own discoveries made on the basis of the accumulation of personal experiences. Emphasis is placed on personality-oriented education, project-based learning, working in dynamic teams, e-learning. What unites these technologies is enhanced interactivity. In these models the student is the initiator of speech activities, is actively involved in discussions, justifies his opinion. Sources of information are the Internet, paper and digital resources. The teacher acts as a consultant, assistant and advisor, encouraging the student to seek the information he needs to solve cognitive tasks. Pedagogical interaction enhances interest and makes learning more desirable and closer to students. The use of interactive methods in the classroom leads to engagement, development of interest and enthusiasm, the ability to work together on positive relationships between the participants in this process. They influence and help the interactions between the teacher, the students and the author of the literary work in the process of pedagogical communication. Leading are the partnership dynamics and the dialogic type of communication. In literature lessons modern approaches in the teaching are especially relevant, relating to: team work; project activities; integration of artistic activities. Pedagogical interaction is related not only to the interaction and cooperation between teachers and students, but also between teachers themselves. One of the methods leading to quality results in the interaction between teachers is the binary lesson. Conducting an interactive binary lesson with students broadens and expands their grammar knowledge, develops key skills by including innovative forms to increase competencies, teamwork and responsibility in a multicultural environment. A study was also conducted, focusing mainly on the use of interactive techniques in literature lessons in teaching students a mother tongue other than the official language. These tools and approaches present the school as a desirable and safe place, motivate students to attend classes regularly. The pedagogical interaction in literature lessons aims to help reveal the creative potential of children by providing appropriate conditions for the education of emotional responsiveness, attitude to speech communication and self-expression.

Keywords: pedagogical interaction, binary lesson, bilingualism, literary education

ПЕДАГОГИЧЕСКАТА ИНТЕРАКЦИЯ И ЛИТЕРАТУРНОТО ОБУЧЕНИЕ В УСЛОВИЯ НА БИЛИНГВИЗЪМ

Ралица Колева

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, България, ralitsa_jivkova@abv.bg

Даниела Донева

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, България, danieladonewa@abv.bg

Резюме: Философията на съвременното модерно училище се определя от необходимостта за прилагане на нов образователен модел, наложен от актуалната обществена реалност. Неговата изходна позиция е, че ученето е активна дейност, насочена към собствени открития, направени въз основата на натрупване на личен опит и преживявания. Акцентира се на личностно ориентираното образование, проектно базираното обучение, работата в динамични екипи, електронното обучение. Това, което обединява тези технологии е засилената интерактивност. При тези модели ученикът е инициатор на речеви дейности, включва се активно в дискусии, обоснова свое мнение. Източници на информация са интернет, хартиени и дигитални ресурси. Учителят влиза в ролята на консултант, помощник и съветник, който окуражава ученика да търси нужната му за разрешаване на познавателните задачи информация. Педагогическото взаимодействие подсилва интереса и прави обучението по-желано и по-близко за учениците. Използването на интерактивните методи в класната стая, водят до ангажиране, развитие на интерес и ентузиазъм, на умение за съвместна дейност, на положителни отношения между участниците в този процес. Те въздействат и взаимодействат между учителя, учениците и автора на литературното произведение в процеса на педагогическото общуване.

Водещи са партньорските взаимоотношения и диалоговия вид комуникация. В уроците по литература са особено актуални и съвременните подходи в обучението, отнасящи се до: работа по екипи; дейности по проекти; интегриране на художествени дейности. Педагогическата интеракция е свързана не само с взаимодействието и сътрудничеството между учители и ученици, но и между самите учители. Един от методите, водещи до качествени резултати при взаимодействието между учителите, е бинарният урок. Провеждането на интерактивен бинарен урок с учениците надгражда и разширява граматическите им знания, развива ключови умения чрез включване в иновативни форми за повишаване на компетентностите, екипността, отговорността в условия на мултикултурност. Проведено бе и проучване, насочено предимно към включването на интерактивни техники в уроците по литература при обучение на ученици с майчин език, различен от официалния. Тези средства и подходи представят училището като желано и сигурно място, мотивират учениците редовно да присъстват в учебните часове. Педагогическата интеракция в урока по литература цели да подпомогне разкриването на творческия потенциал на децата, чрез осигуряване на подходящи условия за възпитаване на емоционална отзивчивост, нагласа за речево общуване и себеизява.

Ключови думи: педагогическа интеракция, бинарен урок, билингвизъм, литературно обучение

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Представителите на педагогиката на сътрудничеството „събуждат стремежите и търсенията на десетки и стотици хиляди учители и училищни ръководители за повишаване на качеството на образованието и възпитанието. Като такива те имат място и достатъчни основания да се изучават и развиват с оглед на новите условия” (Димитров и колектив, 2005).

Реалностите пораждат у учителите професионална потребност от усвояване на нови стратегии, които да въздействат продуктивно върху мотивацията за учене. Нетрадиционна и все още слабо използвана форма на обучение е бинарният урок. При организирането и провеждането на урока се има предвид следното:

- Бинарният урок се провежда от двама педагози;
- Вариантите на бинарни обединения са много;
- Бинарният урок има специфична педагогическа технология, а именно:
 - учебна технология, която включва съдържание и методика на преподаването в хода на урока;
 - технология на възпитанието – характеристика на общуването и отношението с учениците и между самите преподаватели в хода на урока.

Модерното образование изисква иновативни и интерактивни методи на обучение. Освен взаимодействието между педагозите и провеждането на бинарни уроци, работата по проекти съществено влияе върху повишаването на мотивацията на учениците за учене.

Проектно-базираното обучение се основава на тясна вътрешнопредметна интеграция между отделни теми от учебното съдържание, обединени от обща цел и значим краен резултат, който може да бъде с идеален или материален характер. За създаването на вътрешна мотивация за активно участие в урочната работа, освен интереса към темата, за малките ученици е важно резултатите от вложения труд да бъдат презентирани и оценени.

2. МЕТОДОЛОГИЯ

Подготовката на бинарният урок обхваща следните основни моменти: определяне на конкретната тема, учебна група и място на провеждане, определяне на вида на урока, изработване на дидактически материали (работни листи, инструкционно-контролни карти, мултимедийна презентация), продължителност – два учебни часа. Структурата на урока е гъвкава и динамична, като преподавателите сменят ролите си, използвайки интерактивни техники – дискусия, мозъчна атака, ролева игра, визуализиране и други. Бинарният урок изисква работа в екип, като оказва положителен ефект върху мотивацията на учениците и активното им участие в учебния процес. Той е проблемен тип урок, развиващ логическото мислене и творческата активност на учениците, съдейства за изграждането на единство между интелектуалната и практико-приложната дейност, подготовка на учениците за реалния живот (Стайкова, Чернева, 2012).

Екипно преподаване от двама педагози бе приложено в часовете по литература с ученици билингви в ОБУ „Пенчо Славейков“, гр. Пловдив. В първата половина на урока единият учител бе водещ, другият учител – помощник. Във втората половина на урока ролите на педагозите се размениха. В процеса на провеждане на урока по литература всички ученици бяха ангажирани и изпълниха поставените цели и задачи. Работата на учителите бе ефективна, учениците, които изпитваха затруднения с усвояването на новото знание, успяха да се справят със задачите, осмислиха темата и съдържанието на изучаваното произведение. Такъв вид уроци влияят върху мотивацията на учениците, използват се различни методи като работа в екип, беседа, дискусия, обхванати са всички ученици и са ангажирани с учебното съдържание в урока.

Потвърдиха се описаните от Силвия Николаева ползи от съвместното преподаване, като за учениците това са: стимулиране уважението им към различията; формиране на чувство за принадлежност към класа; развиване на приятелски чувства и отношения; утвърждаване на личността; предлагане на примери за сътрудничество между хора с еднакви отговорности. Ползите за учителя са в това, че разширява знанията и опита си; формира чувствителност към индивидуалното обучение; развива уважение към различieto; обогатява начините за творческо справяне с предизвикателствата (Николаева, 2011).

Позитивните ефекти от екипната педагогическа работа върху качеството на литературното обучение се състоят в това, че всички ученици получиха внимание и подкрепа; проблемите с дисциплината бяха по-малко; постиженията на учениците бяха по-добри; всички проявиха повече гъвкавост.

При проектната работа е необходимо практико-приложната дейност да се насочи към постигане на по-висока естетическа стойност и практическа приложимост на продукта не само със субективен, но и със социален характер. При организиране на проектно-базирано обучение трябва да имаме предвид следните фактори, определящи неговата ефективна реализация:

- Проектът трябва да бъде насочен към решаване на проблеми от ежедневието на учениците – учебни, битови, социални.
- Важно условие за постигане на очакваната ефективност от проекта е възможността за избор на тема от участниците. Ето защо учителят може да предложи повече от една тема, а учениците избират по коя желаят да работят. Във всички случаи тя трябва да бъде съобразена не само с целите и очакваните резултати в съответното направление, но и с проучване на интересите на децата в класа.
- Участниците трябва да имат интерес към дейностите, чрез които се достига до крайния продукт. В този смисъл особено важно е създаването на педагогическа технология с конкретни дидактически инструменти, осигуряващи интерактивна образователна среда, в която учениците развиват своята съзидателност, познавателна активност и креативност.
- Популяризиране на резултатите от проекта (Пейчева, 2012).

При проектно – базираното обучение, важен момент е изборът на тема и цел на проекта. Те трябва да са свързани със социално значим проблем. В съвместна дейност той се обсъжда, обмисля се как да се участва в решаването му и поощрявани от своя учител, учениците оформят концепцията на проекта (Танкова, 2016).

Красимира Марулевска (2009) счита, че основно място в реализацията на метода на проектите заема самостоятелната работа на учениците. Тя определя учебната проектна дейност „като самостоятелна творческа, завършена работа на учащия се, съответстваща на неговите възрастови възможности и изпълнена в съответствие с алгоритъма на проектиране: от идеята до нейното изпълнение в реалност.“ Интересът на учащите се към проектната дейност, според нея, е толкова по-голям, колкото по-ясна е представата им за ценността на крайния продукт.

Методът на проектите предлага нови възможности за повишаване на професионалното майсторство на учителя и за задълбочаване на педагогическото сътрудничество. В началното училище проектната дейност със своята интерактивна същност се явява алтернатива на игровата дейност, в хода на която учениците се учат да правят избор, да планират своите действия в зависимост от предстоящите задачи, да носят отговорност, да довеждат до край започнатото, да работят съвместно в малки групи, да оценяват резултатите от своята работа и работата на своите съученици (Марулевска, 2009).

Технологичната структура на проектната работа на учениците включва четири етапа:

1. Подготовка и планиране – обсъждане на темата на проекта, излагане на аргументи за нейната значимост за отделната личност и за групата – активно включване на учениците, формиране на групи за съвместна работа;
2. Реализиране на проекта – обсъждане на междинните резултати;
3. Презентация на резултатите от проектната работа – създаване условия за представяне;
4. Рефлексия върху дейността - анализ на хода и резултатите, определяне на приноса за личностното развитие в интелектуален, нравствен, емоционално-волеви и социален аспект, набелязване на формите за популяризиране.

Според Силвия Николаева този модел на обучение има „много по-комплексни цели и амбиции спрямо развитието на учениците, тъй като им дава възможности не само или не толкова да научават или запаметяват определено съдържание, но също така и да овладяват умения как най-добре да използват това съдържание или знание. Развиват се паралелно и умения за комуникация, презентиране, управление и организация, решаване на проблеми, както за самоуправление и контрол.“ (Николаева, 2011)

Интересен и успешен е приложеният метод на проектите с ученици от етническите малцинства от ОБУ „Пенчо Славейков“, гр. Пловдив.

РАБОТА ПО ПРОЕКТ С УЧЕНИЦИ ОТ ПЪРВИ КЛАС

Етап 1. Проектно планиране. Учениците с помощта на учителя дефинираха проектния обхват, проблем и основната идея. Концепцията бе свързана с правописа на думите и лексикалното им значение. Учениците имаха за задача да изработят картинен речник, в който да включат всички интересни за тях думи, като целта бе разширяване на речниковия им фонд. За тази цел децата бяха разделени на групи, които събираха думи от различните предмети: 1 група направи подбор на думите от Български език; 2 група – от Литературата; 3 група – от Математиката, 4 група – от Родинознание, 5 група подбра думи от предмета Музика, които не познава, а би искала да научи.

Етап 2. Реализация на проекта. За повишаване на мотивацията на учениците за справяне със задачите и постигането на крайната цел, резултатите от направените упражнения се измерваха с тракери в процентно съотношение, като по този начин учениците имаха възможност да проследят напредъка върху работата си или липсата на такъв. Децата извършваха работата върху проекта през цялата учебна година, като в края на първи срок се направи анализ на извършените задачи и събраните думи. В началото учениците се запознаха с определените критерии и стъпки, които трябва да извършват, за да бъде работата им ефективна, като те бяха визуализирани с табла в класната стая. В края на учебната година, учениците, които са работили усърдно и целенасочено по изготвяне на крайния продукт, а именно - Картинен речник, получиха грамоти.

Етап 3. Ръководено изследване. Работата по проекта обхвана всички учебни предмети. В часовете по Изобразително изкуство учениците рисуваха или оцветяват готови картинки, свързани с думите, които са избрали да включат в Картинния речник. По технологии и предприемачество се изготви корицата на речника, подвързаха се страниците. От останалите предмети бяха включени думи, с които децата са се запознали и са избрали да присъстват в речника. По време на работата по продукта учителят помага и консултира учениците.

Етап 4. Приключване на проекта. Последният етап е свързан с представянето на продукта. Организирана бе изложба, която включи участието на родители, ученици, учители. Учениците представиха своя продукт, като по този начин развиха презентационните си умения. Практиката се популяризира и чрез споделянето на продукта в сайта на училището. Оценяването бе чрез рефлексия върху ученето и ползите от работата по проекта, както и позитивите от екипната работа и сътрудничеството.

РАБОТА ПО ПРОЕКТ С УЧЕНИЦИ ОТ ВТОРИ КЛАС

Проектната дейност бе извършена в часовете по занимания по интереси с литературна насоченост - ролеви, игрови проект с отворен характер на структурата на съвместната дейност.

Етап 1. Проектно планиране. Дефинирана бе основната идея – явяване на конкурс за най- добра драматизация на приказка, по покана на НБ „Иван Вазов“, гр. Пловдив. Първият час по занимания по интереси, по направление наука, бе проведен в читалнята на училището, където учениците имаха възможност да разгледат множество книги, да изберат и да се запознаят с текста на литературното произведение, което ще представят на конкурса. Използван интерактивен метод – групов дискусия.

Етап 2. Реализация на проекта. Интересът на учениците бе стимулиран през втория час по занимания по интереси, по направление наука, чрез предложена екранизация по приказката. Учениците активно обсъдиха съдържанието, с ентусиазъм характеризираха героите, ангажираха се с разпределянето на ролите. Поставихме си високи очаквания за явяването на конкурса – класиране в челните места. Изяснихме правилата, етапите и времето за работа, необходимите продукти.

Етап 3. Ръководено изследване и продуктово производство. Този етап премина в няколко подетапа:

- ✓ По време на часовете по направление наука, учениците сами изработиха маските на героите, в чиято роля бяха избрали да се превъплътят. Изобразителните задачи върху текста откриха перспективи за активизиране на творческото им мислене – дейност, приложена като средство за себеизразяване при децата, които слабо владеят българската реч. Положителните емоции, които бяха доминирали в този творчески процес, благоприятно повлияха върху добрия психоклимат по време на урока.
- ✓ В часовете по направление образователни игри (2 учебни часа), учениците направиха сценарий по литературното произведение под формата на комикс. Подготовката за часа включваше предварително отпечатване на принтер изображенията на героите от учителя. Децата ги оцветиха, изрязаха и залепиха на големи картони, които играеха ролята на комикс панели. Учениците работеха по групи. Всяка група имаше задачата да подреди героите в един епизод и да изпише репликите им в обособените за текст балончета. Концентрирайки художествената условност, комиксът забавлява, подтиква към имитиране на герои и случки, учениците да се научават да използват и разбират визуалните средства за общуване – мимики, жестове, език на тялото, разграничаване на местата на действие, подробности от декора, научат се въз основа на прочетения текст да разберат общото съдържание на произведението, при което езиковият дефицит се компенсира от неезиковата информация. Базирайки се на картинките, учениците

направиха портрет на героите – характерни елементи, жестове, мимики. Текстът в „балончетата“, със своята краткост, опростеност и лесна достъпност, бе възприет емоционално от учениците, които проявиха и ярко изразено отношение към героите.

- ✓ В часовете по направление занимателни игри (2 учебни часа) бе проведена театрализирана игра по изготвения сценарий. Учениците използваха изработените от тях маски на героите. Те сравнително леко влязоха в ролите, разбирайки положението на персонажите, действаха от тяхно име. Влизането в ролята на героя подпомогна за разбирането на неговата гледна точка.

Етап 4. Приключване на проекта. Организирано бе представяне на продукта:

- ✓ Драматизация на приказката в училище по случай световния ден на театъра пред ученици от първи клас.
- ✓ Явяване на конкурс за най - добра драматизация на приказка, организиран от НБ "Иван Вазов", гр. Пловдив. Второкласниците от ОБУ „Пенчо Славейков“ се състезаваха редом с ученици, чийто майчин език е българският. Класирани бяха на трето място. Всяко дете бе награждено с грамота и книга. Този успех доведе до увереност в способностите и мотивация за нови изяви.

3. РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЯ

За учениците билингви в началните класове чрез използването на проектна дейност в литературното обучение, се търси решение на проблема за разбиране на изучаваните текстове, съчиняване на ситуации, случки, изречения, което представлява за тях допълнителна трудност на изразяване. Нагледността облекчава възприемането и запомнянето на езиковия материал. Зрителният образ се явява като силен аргумент за творческа словесна дейност, а театрализирането поощрява, мотивира и стимулира. По този начин учениците са поставени в активна емоционална позиция в урока.

Маргарита Терзиева счита, че при специфичните приказни текстове се стига и до прилагане на специфични методи и похвати (Терзиева, 2012; Терзиева, 2016). Част от предложените от нея интерактивни методи бяха включени в анкетирането на учители, работещи предимно с ученици билингви. Анкетата беше писмена и анонимна. В анкетирането взеха участие 20 учители от ОБУ „Пенчо Славейков“, гр. Пловдив.

Таблица1 Обобщени резултати от анкетирането на учители от начална училищна степен

Въпрос	Отговори	%
Кое е вашето определение за интеракция?	а) взаимодействие; б) ангажиране на учениците в процеса на обучение; в) умение за съвместна дейност и на положителни отношения между учениците и преподавателя.	55% 15% 30%
Осигурявате ли условия за интерактивно учене на вашите ученици?	а) да; б) понякога; в) не	50% 50% 0%
Прилагате ли в работата си интерактивни метод: симулация, ролеви игри, казуси, проект, експерименти, дебати, беседи, дискусии?	а) да б) само някои от тях (посочете кои) в) не (не са подходящи за ученици билингви)	50% 45% 5%
Какви интерактивни методи и похвати прилагате при работата си в часа по литература с ученици билингви? Можете да изберете неограничен брой отговори!	а) интерактивна задача – групов дискусия, „кръгла маса“ и др.; б) съпоставка на приказен и научнопопулярен текст; в) въвеждане на сродни по тематика елементи от чуждоезиковия фолклор; г) съпоставка на един и същ приказен сюжет; д) запознаване с игри на други етноси и герои; е) „Приказна салата“ комбинация между чуждоезикова и българска фолклорна приказка на ниво сюжет и герои; ж) търсене на сродни приказни типаж и сюжети; з) интервю с приказен герой; и) тренинг върху приказен сюжет; й) анализ на игрален и анимационен филм, съпоставен с оригиналния приказен сюжет; к) проекция на сюжета в други изкуства.	50% 15% 20% 15% 45% 25% 30% 35% 30% 50% 30%
При кои групи ученици работата	а) при ученици със СОП;	15%

с интерактивни методи в урока по литература ще бъде най-ефективна?	б) при билингвални ученици; в) при ученици със слаб успех; г) при ученици със силен успех;	65% 45% 5%
--	--	------------------

4. ЗАКЛЮЧЕНИЯ

1. Половината от анкетиранияте учители прилагат интерактивните методи в практиката си, като предпочитанията им са към интерактивната задача и кинообразованието, а другата половина прилагат само някои от тях. Превес имат ролевите игри, беседи, дискусии, дебати, казуси, работа по проекти.
2. Всички учители осигуряват условия за интерактивно учене на учениците си в часовете по литература и са склонни да използват различни интерактивни методи и похвати при работата си с тях.
3. Голяма част от учителите са на мнение, че работата с интерактивни методи в урока по литература ще бъде най-ефективна при билингвални ученици.

Предложените интерактивни методи помагат за формирането на умения, за готовност към себеизява и импровизация, към съпреживяване и речева изразителност. Те са подходящи и приложими за всички ученици, тъй като в резултат на педагогическата интеракция се събужда и интересът към литературата и литературното обучение. Описаните практики са лесна за реализация, привлекателни и атрактивни са за учениците, създават добър психоклимат, който е предпоставка за успешна и качествена работа.

ЛИТЕРАТУРА

- Василева, Р. (2020). Арт анимация в образованието. София: УИ „Св. Климент Охридски“.
- Димитров, Л. (2005). Алтернативни идеи, концепции и теории за образованието и възпитанието. Теория на възпитанието. София: Веда Словена - ЖГ
- Марулевска, К. (2009). Проектно-базирана учебна дейност в началното училище. Благоевград: УИ „Неофит Рилски“
- Мещенко, В., & Степанова, В. (2018). Изобразителное искусство и анимация как инструменты системно деятельностного подхода в учебной деятельности. *Реализация системно-деятельностного подхода в образовательной практике - сборник материалов*. Новосибирск: Общество с ограниченной ответственностью "Центр развития научного сотрудничества", с. 139-150
<https://elibrary.ru/item.asp?id=32669544>
- Пейчева, Й. (2012). Проектно – базирано обучение и мястото му в учебния процес по технологии и предприемачество. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“
- Николаева, С. (2011). Мениджмънт на класа. София: Булвест 2000
- Стайкова, Г., & Чернева, Н. (2012). Бинарният урок – педагогическа стратегия за активно учене. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, Международна конференция „Географски науки и образование“
- Танкова, Р. (2016). Методика на обучението по български език и литература в началното училище. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“
- Терзиева, М. (2012). Работа с народни песни и приказки в условия на ромски билингвизъм в началното училище. Бургас: Годишник на университет „Проф. Асен Златаров“
- Терзиева, М., & Капинова, Е. (2016). Приказките на различни етноси и народи в езиково-литературното обучение на децата от три до десетгодишна възраст. София: Бит и техника